

Gyermekkönyvtárak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetében

Arra, hogy *Bikácsi Jolán* művéről „szabályos” könyvismertetést írjak, nem vállalkozhatok. Először is azért nem, mert tíz éven át — 1961-től 1971-ig — közvetlen munkatársak, sőt harcostársak voltunk, így nincs meg bennem a műfajhoz szükséges tárgyilagosság. De azért sem, mert nekem ez a könyv mást mond, mint bárkinek, aki nem volt részese ezekben az években az FSZEK-ban folyt gyermekkönyvtári munkának. Meg vagyok győződve arról, hogy az a lényege, igazi jelentése ennek a könyvnek, amit mi hallunk ki belőle, akik akkor ott voltunk és küzdöttünk elveink valóra válásáért.

Ez a kötet immár második, bővített kiadásban tárja föl a fővárosi gyermekkönyvtári munka több mint hat évtizedét (az első kiadásról a *Könyvtáros* 1969. évi 4. számában írtam). Mégpedig tüzetes könyvtári, levéltári kutatások és az utóbbi korszakot illetően a személyes tapasztalatok alapján. Engem az a szenvedély érdekel elsősorban, amely erőt adott a szerzőnek, hogy miután nyugállományba vonulása folytán megvált a módszertani irányítástól, felkutassa a gyermekkönyvtárak történetének tényeit. De érdemes volt vizsgálódnia. . .

Természetes, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban akkoriban mindenki a névadóra hivatkozott. De hogy ki mennyi joggal, az már más kérdés.

Saját szememmel láttam 1961-ben, amikor megismerkedhettem a könyvtár hálózati munkájával, hogy ott még nem dőlt el a vita: megadható-e az a jog az olvasónak, hogy szabadon válogathasson a könyvek között. *Szabó Ervin* a szabadpolcos rendszert tartotta helyesnek — a gyermekkönyvtárakban is. *Bikácsi Jolán* is feltétlen híve volt a szabadpolcnak. Vitapartnerei azonban még a felnőttkönyvtárban sem javallották ezt.

Akkoriban nyitottak meg egy nagy fiókkönyvtárat a Lumumba utcában. A könyvtár belső terében megdöbbentő látvány fogadott: az óriási pult mint valami katafalk terpeszkedett, elrekesztve az olvasókat a raktártól, vagyis a könyvektől. Ennek az elrekesztésnek az „ideológiája” pedig úgy hangzott, hogy a szabadpolcos rendben a könyvtáros nem tud nevelő hatást gyakorolni az olvasóra, mert az csak kiszedi az esetleg nem neki való könyvet, s már viszi is, mielőtt még a könyvtáros megvizsgálhatná, összeillik-e olvasó és könyv. A könyvtáros segítsen választani, s nevelje ezzel az olvasókat! Ez az elképzelt nevelő hatás nemcsak azért volt abszurditás, mert a könyvtáros nem gondolkodhatott és választhatott külön-külön minden olvasó helyett, könyvajánlása tehát így elkerülhetetlenül leszűkült néhány hivatalosan előnyben részesített műre, hanem főként azért, mivel a könyvtárost távgyaloglóvá fokozta le a pult és a raktár mélye közötti távolság. Már Szabó Ervin tudta, hogy az érdeklődést és a választási képességet a szabadpolcos állomány fejleszti legjobban. Az Almássy téren 1914-ben felépült első számú fiók gyermekkönyvtárában már szabadon álltak a könyvek.

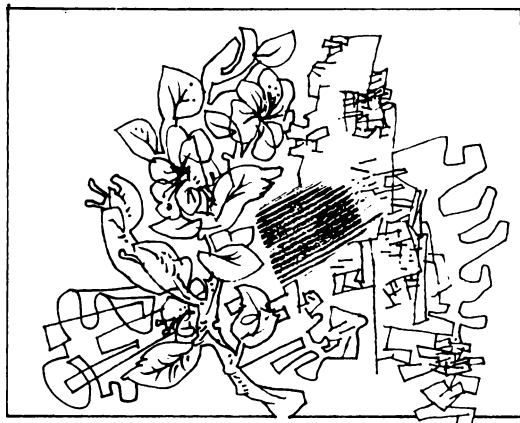
Bikácsi Jolán — természetesen — idézi *Váradai Irmának*, Szabó Ervin egykori munkatársának 1915-ben írt beszámolójából, hogy milyen volt az új könyvtár. „A bútorok alkata és elrendezése pedagógiai tekintetben elsőrendű fontosságú rendszer: a szabadpolc-rendszer szerint, igazodik. . . A falak mentén . . . könyves állványok vannak, innen veszi le a kis olvasó a neki tetsző könyvet . . . Ha ifjúsági lapot akar, ott van a folyóirat-állvány, melynek rekeszében megtalálja a friss ifjúsági lapokat, alsó, szekrényserű részében pedig a régi számokat. Tehát mindent maga intéz, a tágas hely szinte a felügyeletnélküliség érzetét kelti benne.”

A zártpolc kiskorúsította a felnőtt olvasót is, a szabadpolc a gyerekeknek is olvasói jogokat adott. Leírom a netán kételkedő utókor okulására a zártpolc visszavonulási stratégiájának bámulatos utóvéd-találmányát: a „böködöt”. A könyvek gerincét üvegen át nézhatték az olvasók, de két üveglap között hagytak nekik egy-egy szabad sávot — néhány centiméterest —, amelyen a mutatóujjukat bedugva beljebb lökhatték a kiválasztott könyvet. Az üveglapok túlsó oldalán tartózkodó könyvtáros aztán elintézte a beböködött könyvek kölcsönzési adminisztrációját.

A Szabó Ervin Könyvtár gyermekkönyvtárai már mind szabadpolcosnak készültek, kezdve a 2-es számú, de elsőnek megnyílt Sallai Imre utcaival és az 1-es számú, Liszt Ferenc térről.

Hogy a vita a különböző kiszolgálási módokról folyt akkor — ez csupán látszat. A bizalom és a bizalmatlanság került szembe egymással. Nemcsak Szabó Ervin eszmei hagyatékáról volt szó, hanem időszerű könyvtárpolitikáról is. És egyáltalán: politikáról. A „zártpolc” hívei — most már jelképesen érve — nem tudták magukévá tenni az „aki nincs ellenünk, velünk van” elvét, s károsan tartósították a bizalmatlanság légkörét az olvasókkal és a könyvtárosokkal való bánásmódban egyaránt. Az FSZEK egy időre lépéshátrányba került a főváros művelődésének más ágaihoz képest éppúgy, mint a vidéki könyvtárakhoz képest.

Bikácsi Jolán még a szabadpolcnál is előbbre valónak tartotta, hogy önálló gyermekkönyvtárak épüljenek és önállóan is tevékenykedjenek. Ehhez szintén megvolt az eszmei alap Szabó Ervin hajdani tevékenységében, hiszen már a kezdet kezdetén önálló gyermekkönyvtárat hoztak létre az Almássy téren.



A gyermekkönyvtárak telepítése és működése azonban bonyolultabb kérdés, mint hogy pusztán az önállóság követelésével elintéztettek lehessen tekinteni.

A szerző bőségesen idéz a gyermekkönyvtári önállóság hazai és nemzetközi irodalmából, de a kérdést ezzel még nem meríti ki.

Önállóan telepített és önállóan működő gyermekkönyvtáraknak lenniük kell olyan nagy városban, mint Budapest. S derekas az eredmény: egyetlen évtized alatt 0-ról 20-ra növekedett az ilyen gyermekkönyvtárak száma, hogy aztán végül 18-ban állapodjon meg.

De ne mondjuk azt, hogy ez az egyedüli helyes forma, az egyetlen jó gyermekkönyvtár-típus. Bikácsi Jolán ugyanis, aki pedig szenvedélyes szószólója az önállóságnak, maga is elismeri könyvében, hogy az önálló gyermekkönyvtárak gyakorlata serkentően hatott a felnőttkönyvtárakkal együvé telepített, de külön helyiségben működő gyermekrészelekre is. Tehát azok is tudtak elfogadhatóan dolgozni.

Az önálló telepítés követelése azért került annak idején a zászlóra, mert a fiókkönyvtárak vezetői — természetesen (?) felnőttkönyvtárosok — nem viselték eléggé szívükön a gyerekek olvasásának dolgát. A jó statisztikai eredményeket, amiket a gyerekek szolgáltattak, a vezetők szívesen vették ugyan, de az állománygyarapításban és sok egyébben szűkkeblűeknek mutatkoztak kis olvasóikhoz. Egy-egy önálló gyermekkönyvtár vezetője azonban valóban sok mindent megszerez olvasóinak, amire a közös könyvtár vezetője esetleg nem is gondolna. A „legyenek önálló gyermekkönyvtárak” követelésnek szükségszerű megfordítása: ne legyen felnőttkönyvtár ugyanoda telepített gyermekrészleg vagy gyermekkönyvtár *nélkül!* S mindezekon felül: minden iskolában legyen külön helyiségben berendezett, szabadpolcos könyvtár a tanárok és a tanulók közös használatára. Engedelmet kérek a nyers fogalmazásért — Bikácsi Jolán akkor még nem tudta olyan lelkesen szeretni a más típusokat, mint az ő koncepciója szerint felépült önálló gyermekkönyvtárakat.

Pedig kétségtelen előnyök származnak abból is, ha egy fedél alatt működik a gyermek- és a felnőttkönyvtár. Gazdasági és módszertani előnyök egyaránt. A jól ellátott iskolai könyvtár is vállalhatja mindazokat a feladatokat, amiket az önálló gyermekkönyvtár, de azokon felül még az iskolai órák gazdagítását is könyvtári eszközökkel.

Ám rendezzen be gyermekkönyvtárat mű-

velődési ház, úttörőház, szakszervezeti könyvtár vagy akár a Néphadsereg Tisztiháza, de a kialakított és bevált módszertani elvek alapján!

Az 1-es számú budapesti gyermekkönyvtár tükrözte legjobban Bikácsi Jolánnak azt a meggyőződését, hogy tágas, gazdag állományú, sokféle művelődési feladatot elvállaló gyermekkönyvtárakat kell építeni. Azokban az olajár-robbanás előtti években, amelyekre most úgy gondolunk, mint a bőség korszakára, a főváros elszerénykedte a könyvtári fejlesztést.

A könyvtári alapterület és a lélekszám arányát tekintve a budapesti kerületek jócskán lemaradtak a vidéki városokhoz képest. Nyíltak Budapesten olyan könyvtárak, amelyeknek alapterülete a negyven négyzetmétert sem érte el. Picike helyiségbe nem fér el gazdag állomány, szegényesen ellátott könyvtárba pedig nem szívesen járnak a gyerekek. (Felnőttek sem.) Az inségkönyvtár hamvába hal — ez

többszörösen bebizonyosodott a hálózati gyakorlatban.

Külön harcot kellett vívnia Bikácsi Jolánnak azért, hogy a gyermekkönyvtárak megkapjanak bizonyos drága kézikönyveket, s hogy kézikönyvként ne csak lexikont és szótárt használhassanak, hanem minden olyan művet, amiben keresni és megtalálni is lehet sokféle információt. Könyve ezekről a vitákról és a nyomukban járó szemléletváltozásról is képet ad.

A legszebb új gyermekkönyvtárak az utóbbi években épültek. Bár tervezésükben Bikácsi Jolán már nem vett részt közvetlenül, az ő törekvései is tetést öltöttek bennük. Ahogy a gyermekkönyvtári munka módszereiben, gyakorlatában is tovább él az a sokféle kezdeményezés, amit ő elindított. (2., átdolg., bőv. kiad. 1982. FSZEK, 502 l., 10 t. 75 Ft)

Vargha Balázs

A máriapócsi baziliták cirillbetűs könyvei

Több szempontból nem mindennapi mű *Ojtozi Eszter* könyve a máriapócsi baziliták (görög rítusú szerzetesek) könyvtáráról. Könyvtártörténeti szempontból (s ide értem a könyvtörténeti szempontot is!) azért, mert — a jelenleg rendelkezésünkre álló teljes adatanyag alapján — kísérletet tesz arra, hogy egy kicsiny, de a görögkatolicizmus művelődéstörténetében nem jelentéktelen szerepet játszó, a viszontagságos idők során szétszóródott könyvtár történetét, állománya legfontosabb részét rekonstruálja. Ennek természetes következményeként érdekes betekintést nyújt — s ez adja egyháztörténeti jelentőségét — a széles háttérrel rendelkező magyarországi ukrán görögkatolikus egyház életébe is. Módszertani szempontból pedig nem mindennapi, több mint tíz éves kitartásával, elmélyülő gondosságával, a témához szükséges szakmai és nyelvtudásával, a részletkérdések (például a liturgikus vonatkozásúak) alapos ismeretével tűnik ki. Lássuk kissé részletesebben az érintett szempontokat.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem

könyvtára a hatvanas évek elején közzétette a Tiszántúl három nagy könyvtárában fellelhető 1850 előtti slavicumok, szláv dokumentumok katalógusait. Az évtized végén a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárával együtt határozták el ez utóbbi gyűjteményben levő régi könyvek marginális (lapszéli) és possessor- (tulajdonos-) bejegyzéseinek feltárását. A munkálatokat végző *Gottesmann Dóra* kiválása után vette át az előttünk fekvő kötet szerzője ezt a munkát, s megállapította, hogy a debreceni egyetemi könyvtár húsz kötete a máriapócsi bazilita monostor könyvtárából származik. Ez adta az indítékot az eredetkérdés tisztázására, az adatok lehető teljessé tételére.

A máriapócsi monostor a XVIII. század közepén keletkezett, a kegytemplom közelében. A legjelentősebb volt a magyar területen működő többi bazilita monostor között; az egyetlen, amely 1920 után is magyar területen maradt, és 1950-ig, a szerzetesrendek feloszlata-
sáig folyamatosan működött. Könyvtára ekkor állami tulajdonba került, s töredékei kalandos